

Kežmarok a Zápoľskí

VERONIKA KUCHARSKÁ

Byť súčasťou slobodného kráľovského mesta a každodenne užívať výsady spojené s týmto statusom bolo pre jeho obyvateľov nepochybne tou príjemnejšou stránkou života. Ako sa však hovorí, nič nie je zadarmo, a preto rovnako každodennou súčasťou ich života bolo aj vedomie, že toto ich postavenie nie je ani večné, ani nemenné. Predstava, že majiteľ-panovník mohol mesto kedykoľvek komukoľvek zálohovať alebo darovať, sa neniesla ľahko, nehovoriac o tom, keď k takejto situácii naozaj prišlo. Pre obyvateľov slobodného mesta bolo zmierenie so závislým stavom asi len ťažko prijateľné. Svedčí o tom aj vyše 250 rokov trvajúca etapa zemepanskej závislosti slobodného kráľovského mesta Kežmarok, ktorá započala príchodom rodiny Zápoľských a z ktorej sa mestu definitívne podarilo vykúpiť až roku 1720. Najmä staršia historiografia interpretovala závislosť mesta na zemepánovi pomerne dramaticky, ako takmer isté upadnutie jeho obyvateľov do hlbokého poddanského stavu. Akými zemepánmi boli teda Zápoľskí? A mohla mať na ich vzťah k mestu a jeho obyvateľom nejaký vplyv skutočnosť, že ležalo na ich dedičnom rodovom majetku? V príspevku sa pokúsime priblížiť vyše šesťdesiat rokov trvajúce obdobie, kedy mesto postupne spravovali Imrich a Štefan Zápoľskí, jeho vdova Hedviga Tešínska a krátky čas Ján Zápoľský.

Roku 1461 prikázal Matej Korvín svojim verným prívržencom bratom Zápoľským, aby niekde v oblasti pod Tatrami (*sub Alpibus*) vybudovali obranný hrad.¹ V zložitej situácii po svojom nástupe na trón sa Matej Korvín reálne obával možnej expanzie z viacerých strán, okrem iných aj zo severu, zo strany Poľska, v čom ho utvrdzovali aj nedávne jednanie Jána Jiskru s poľským kráľom Kazimírom IV., ktorého presviedčal, aby sa uchádzal o uhorský trón. Svojou strategickou polohou a blízkosťou k poľským hraniciam vyhovovalo tomuto účelu azda najviac slobodné kráľovské mesto Kežmarok, v tom čase ešte v rukách bratříkov. Roku 1462 uzavrel cisár Fridrich III. s Matejom mier a vrátením uhorskej koruny, ktorú mu ešte roku 1440 zverila kráľovná Alžbeta, ho uznal za uhorského kráľa. Zároveň si však určil podmienku, aby Matej vyrovnal aj svoje vzťahy s Jiskrom. Na stretnutí vo Vacove v máji 1462 Jiskra prisľúbil vernosť kráľovi a tiež sa zaviazal vydať všetky majetky v Uhorsku, ktoré držal on, alebo jeho kapitáni. Tie mu Matej sľúbil vyplatiť sumou 40 tisíc zlatých a tiež

¹ BARÁTHOVÁ, Nora. *História Kežmarského hradu*. Kežmarok : Múzeum v Kežmarku, 2004, s. 4.

mu daroval veľké majetky v Temešskej a Aradskej župe. Na jeseň roku 1462 kežmarskí kapitáni Mikuláš Brcál a Bartoš vydali mesto Kežmarok a ďalšie spišské mestá za 16 tisíc zlatých.² Túto sumu im vyplatili bratia Zápoľskí.

Panovník, aby ich odškodnil, daroval im roku 1463 cenzus Kežmarku a Zápoľskí začali s výstavbou hradu priamo v meste. Oficiálne prešlo mesto do rúk Zápoľských niekedy po 1. máji 1464, vtedy potvrdil Matej Korvín privilégiá ešte „civitati nostrae Kesmark”. V júli roku 1464 odpúšťa Imrich Zápoľský už svojmu mestu za škody, ktoré utrpelo v minulých rokoch na štyri roky cenzus vo výške 100 zlatých ročne, pričom sa má použiť na jeho opravu.³ Na jeho žiadosť tiež panovník v tom istom roku oslobodil Kežmarok od platenia tridsiatku.⁴ Roku 1465 získavajú Zápoľskí spišské hradné panstvo a Imrich za mimoriadne vojenské služby v Bosne zároveň aj titul dedičného spišského župana (*comes perpetuus terrae Scepusiensis*),⁵ takže Kežmarok už plne začlenili do svojho vznikajúceho spišského domínia. V tom istom roku prišla za Imrichom Zápoľským z Kežmarku delegácia na čele s richtárom so žiadosťou o odpustenie daní za domy, ktoré boli zbúrané pri stavbe hradu, ale mesto za nich muselo platiť aj naďalej. Zápoľský tieto dane odpustil.⁶ Prvá zmienka o hrade pochádza z roku 1447, kedy mesto spravovala jiskrovská posádka. Nebol to ešte hrad v pravom zmysle slova, stála tu pevnosť ktorú tvoril opevnený kostol sv. Alžbety spolu s kláštornou budovou patriacou kedysi rádu križovníkov z Lendaku, veža, ktorú dali pravdepodobne vystavať a už spomínané zbúrané meštianske domy. Pri výstavbe hradu po roku 1463 bol zbúraný aj kostol sv. Alžbety.⁷ Táto stavba, ktorá mala mesto chrániť, sa paradoxne stala príčinou sporov na

² Postavy oboch kežmarských kapitánov sú dosť zahmlené. Okrem Mikuláša Brcála sa objavuje aj meno Martin Brcál. Podľa Karola Wagnera nazývali Kežmarčania vo svojich záznamoch Mikuláša Martinom. Mikuláša Brcála uvádza ako spišského župana v rokoch 1448-1462. WAGNER, Carolus (ed.). *Analecta Scepusii Sacri et Profani*. Pars II. Viennae : Typis Joan. Thomae Nobil. De Trattner, 1774, s. 105-106 a tiež WAGNER, Carolus (ed.). *Analecta Scepusii Sacri et Profani*. Pars III. Posonii et Cassoviae : Sumptibus Joannis Michaelis Landerer, 1778, s. 217-218.

³ WAGNER, Analecta Scepusii III, ref. 2, s. 219; tiež SCHMAUK, Michael. *Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis*. Pars II. Szepesváraljæ : Typis Typographiæ Episcopalis, 1889, s. 285-286.

⁴ GENERSICH, Christian. *Merkwürdigkeiten der königlichen Freystadt Késmark in Oberungarn am Fuße der Carpathen*. Caschau : Franz Landerer, 1804, s. 179-180.

⁵ WAGNER, Carolus (ed.). *Analecta Scepusii Sacri et Profani*. Pars I. Viennae : Typis Joan. Thomae Nobil. de Trattner, 1773, s. 145-147.

Zápoľskí si tento titul mimoriadne cenili, Imrich aj Štefan si ho dokonca uvádzali pred hodnosťou uhorského palatína. Postupne sa *comes perpetuus* stal viac-menej titulom, ktorý už priamo nesúvisel s výkonom županskej funkcie a používalo ho aj viac členov rodiny naraz - obaja Štefanovi synovia Ján a Juraj a aj ich matka Hedviga Tešínska, pričom je zaujímavé, že sa tak titulovala len v slovensky písaných listinách. „*Hedviga z bozie milosty kniezna thessinska a hrabinka vieczna zemie Spiske etc.*“ MOL, DF 279883, DF 217790. Porov. tiež listiny č. 7 a 12 in VARSÍK, Branislav. *Slovenské listy a listiny z 15. a 16. storočia*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1956, s. 98 a 103. Karol Wagner ale Juraja Zápoľského ako spišského župana vo svojom prehľade vôbec neuvádza. Pozri WAGNER, ref. , s. 219-223.

⁶ WAGNER, Analecta Scepusii III, ref. 2, s. 220.

⁷ Podrobnejšie k tejto problematike RATKOŠ, Peter. Vznik mesta a hradu Kežmarok. In *Československý časopis historický*, 1965, roč. 13, č. 4, s. 570-577. POLLA, Belo. Nové objavy v Kežmarku. In *Vlastivedný časopis*, 1965, roč. 14, č. 2, s. 79-83. KALAFÚS, Tibor. Príspevok k stavebnému vývoju Kežmarského hradu. In *Vlastivedný časopis*, 1965, roč. 14, č. 2, s. 83-86. BARÁTHOVÁ, Nora. Opevnenie mesta Kežmarku. In *Vlastivedný časopis*, 1974, roč. 23, č. 3, s. 131-134.

dlhé desaťročia. Na jednej strane stálo mesto, ktoré sa nechcelo vzdať svojho autonómneho rozhodovania v právnych záležitostiach, na druhej hrad a jeho úradníci, vykonávajúci nariadenia v mene svojich pánov.

Imrich aj Štefan Zápoľskí podstatne podporovali aj prestavbu rímsokatolíckeho kostola sv. Kríža, keď niekoľkokrát nariadili, aby odpustený cenzus a získaný tridsiatok mesto použilo práve na tento účel.⁸

Kostol sv. Kríža bol značne poškodený po príchode husitov a aj počas požiaru v meste roku 1436. Mesto začalo s prestavbou kostola roku 1444 a pokračovalo po príchode Zápoľských. Svätyňa kostola bola dokončená po viac než štyroch desaťročiach. Na jej južnom vstupnom portáli sa nachádza dátum 1486 spolu s erbami Kežmarku a rodiny Zápoľských. V poslednej fáze neskorogotickej prestavby bolo roku 1498 dokončené trojlodie.⁹ Prestavbu kežmarského kostola viedli Zápoľskí takmer súčasne s ďalšími architektonicky nákladnými stavbami na Spiši, spomeňme aspoň tie najdôležitejšie - prestavbu Spišského hradu, stavbu pohrebnej kaplnky v Spišskom Štvrtku a následne ďalšej v Spišskej Kapitule. Zápoľskí, rovnako ako Matej Korvín, si boli vedomí svojho neurodzeného pôvodu, a tiež rovnako ako on si uvedomovali a pochopili dôležitosť a silu sebaaprezentácie v umení, a to, čo znamená pre ich prestíž.¹⁰

Obidvaja bratia sa postupom času kvôli výkonu ich krajinských funkcií zdržiavali na Spiši čoraz menej. Imrich Zápoľský sa roku 1486 stal uhorským palatínom, ale už o rok na to bezdetný zomrel. Jeho majetky, rovnako ako titul dedičného spišského župana prešli na brata Štefana. Ten v nasledujúcom období zohral kľúčovú úlohu pri voľbe nového kráľa Vladislava Jagelovského, porazil vojská jeho brata Jána Albrechta a jeho kariéra dosiahla vrchol roku 1492, keď bol zvolený za palatína. Na Spiši sa objavoval sporadicky, napríklad roku 1494 v Levoči, pri príležitosti stretnutia bratov Jagelovcov, ktoré pripravoval. Do Kežmarku prišiel ešte roku 1496, kedy sa zaujímal o dostavbu farského kostola.

Štefan Zápoľský zomrel 25. decembra 1499 na svojom hrade Pápa v Maďarsku. Jeho druhou manželkou bola tešínska kňažná Hedviga (*ducissa Thesseniensis*) z rodu sliezskych Piastovcov, ktorá sa ako vdova rýchlo a energicky ujala správy majetkov Zápoľských a tiež výkonu niektorých, s tým súvisiacich funkcií. Už mesiac po Zápoľského smrti, v januári roku

⁸ CHALUPECKÝ, Ivan. Zápoľskí a Spiš do roku 1526. In *Z minulosti Spiša*, 2005, roč. 13, s. 37-53.

⁹ PUŠKÁROVÁ, Blanka - PUŠKÁR, Imrich. *Kežmarok : Pamiatková rezervácia*. Bratislava : Tatran, 1979, s. 36-43, 86-94.

¹⁰ Podrobný výtvarný rozbor prináša FAJT, Jiří. Skulptúra a tabuľové maliarstvo raného 16. storočia : Medzi dvorom a mestom. Maliarstvo na Spiši okolo roku 1500 a magnátska rodina Zápoľských. In BURAN, Dušan et al. (ed.). *Gotika : Dejiny slovenského výtvarného umenia*. Bratislava : Slovenská národná galéria, 2003, s. 399-427. V prípade kaplnky v Spišskom Štvrtku je zvažovaná tiež fundácia Turzovcov. Pozri NOVOTNÁ, Mária. Kaplnka Nanebovzatia Panny Márie (tzv. Kaplnka Zápoľskovcov) pri Kostole svätého Ladislava v Spišskom Štvrtku. In *Terra Scepusiensis: Stav bádania o dejinách Spiša*. Ed.: Ryszard Gładkiewicz a Martin Homza, Levoča a Wrocław : 2003, s. 203-209.

1500, Hedviga oznamuje mestskej rade v Kežmarku, že vymenovala Štefana Mariášiho, kastelána šarišského hradu za nového spišského kapitána (*capitaneus Scepusiensis*) namiesto Pavla Darholtza, ktorý kvôli chorobe funkciu už nemohol vykonávať.¹¹ Správa takého veľkého majetku by nebola možná bez okruhu verných a spoľahlivých familiárov. Jedným z jej najbližších poradcov nielen v hospodárskych záležitostiach, ale i v otázkach výchovy jej syna, budúceho uhorského kráľa Jána Zápoľského bol práve spomenutý Štefan Mariáši z Markušoviec.

Aj keď po ovdovení preniesla Hedviga rodinné sídlo zo Spišského hradu na Trenčiansky hrad, o správu majetkov na Spiši sa starala aj naďalej. O jej pevnej pozícii a vplyve svedčí, že sa nevzdala riadenia a kontroly ani počas dospelosti svojich synov a chod rodiny držala v rukách až do svojej smrti roku 1521.¹² O Kežmarok sa zaujímal počas celého svojho vyše dvadsaťročného vdovského pôsobenia a v rozmedzí rokov 1500–1521 adresovala richtárovi a mestskej rade takmer 40 listín. Išlo predovšetkým o nariadenia týkajúce sa rôznych záležitostí, či o riešenia sporov, o ktoré ju žiadali Kežmarčania. Na Spiši sa Hedviga súvislejšie zdržala roku 1506, keď strávila niekoľko mesiacov na Spišskom hrade a pri tejto príležitosti odpustila Kežmarku kvôli škodám ktoré mesto utrpelo (pravdepodobne pri požiari) platenie cenzu na jeden rok.¹³ Na Spišskom hrade bola opäť roku 1509 a začiatok roka 1510 strávila priamo na Kežmarskom hrade. Pri tejto návšteve odpustila Kežmarčanom cenzus kvôli výdavkom, ktoré mali s obnovou farského kostola a veže.¹⁴ Výdavky boli samozrejme nielen s kostolom, ale aj s jej prítomnosťou v meste, a tiež požiadavkami, s ktorými sa na mesto obracala. Koncom roka 1508 napríklad Kežmarčanom nariadila, aby jej zaobstarali a do Trnavy dovezli dva kamzíky, ktoré potom skončili ako súčasť pravdepodobne nejakej slávnostnejšej hostiny.¹⁵ Ako zemepán si Hedviga strážila najmä hospodárske záležitosti a tak keď Kežmarčania pravdepodobne začali mlieť obilie inde, uplatnila si svoje právo mlyna (*ius molarie*), a nariadila im, aby sa vrátili mlieť do jej mlyna, keďže v ňom sa podľa starého zvyku mlelo pre Kežmarský hrad.¹⁶

V snahe riešiť problém napätia medzi mestom a hradom ale aj z praktických dôvodov menovali Zápoľskí hradného kapitána zároveň aj kapitánom mesta (*capitaneus castris et civitatis*). Jedným z najdlhšie pôsobiacich kežmarských kapitánov bol Krištof Warkoč

¹¹ 24. 01. 1500. *Magyar Országos Levéltár Budapest (ďalej MOL), Diplomatikai Fényképgyűjtemény (ďalej DF), 281511.*

¹² Napríklad Trnavu, ktorú mali Zápoľskí v zálohu, spravovala až do konca svojho života, až potom ju prevzal jej syn Juraj Zápoľský.

¹³ 16. 04. 1506. MOL, DF 281516.

¹⁴ 17. 01. 1510. MOL, DF 281521.

¹⁵ 08. 11. 1508. MOL, DF 281673; o „dywuoky kozy“ opätovne žiada 12. 12. 1508. MOL, DF 281671.

Tiež GENERICH, ref. 4, s. 192.

Pre zaujímavosť, keď sa v roku 1517 kvôli potvrdeniu mestských privilégií vybrala do Budína za kráľom delegácia levočských mešťanov na čele s richtárom Konradom Sperfoglom, okrem iných darov priniesli päťkostolnému biskupovi aj dva lososy a jedného kamzíka. WAGNER, *Analecta Scepusii II*, ref. 2, s. 134.

¹⁶ 07. 08. 1517. MOL, DF 281522.

(Warkoch), ktorý tieto funkcie zastával tridsať rokov. Pochádzal zo sliezskeho šľachtického rodu a do Uhorska prišiel ako familiár v službách Hedvivy Tešínskej. Warkoča vymenoval za kapitána ešte Štefan Zápoľský roku 1490 a úrad zastával až do svojej smrti roku 1520. Po jeho smrti vymenovala Hedviga do tejto funkcie jeho syna Gašpara.¹⁷ I napriek ústretovosti zemepánov a pomerne dobrým vzťahom tu isté napätie stále pretrvávalo. Kežmarčanov musela tiež, pravdepodobne po sťažnostiach, ktoré dostala od svojho kapitána, niekoľkokrát napomenúť a prísne im nariadiť, aby ho rešpektovali a vo všetkom poslúchali.¹⁸ S rodinou Warkočovcov ju nakoniec spájali aj osobnejšie vzťahy. Manželka Krištofa Warkoča, Katarína Tárcaiová, sa stala Hedviginou dôverníčkou a po svadbe jej dcéry Barbory Zápoľskej s poľským kráľom Žigmundom I. roku 1512 ju sprevádzala do Krakova ako jej dvorná dáma. Ešte v ten istý rok tam však zomrela. Pochovaná je spolu so svojim manželom Krištofom Warkočom v Kežmarku, v kostole Sv. Kríža.¹⁹

Tesná blízkosť spišských miest zálohovaných Poľsku znamenala pre ostatné mestá na Spiši najmä hospodársky problém. Provincia 13 spišských miest ťažila zo svojho špecifického právneho postavenia, vďaka ktorému bola považovaná ako za súčasť Poľska, tak zároveň stále aj za súčasť Uhorska. Výsady, najmä trhové a obchodné, ktoré mestám v hojnej miere udeľovali či rozširovali poľskí aj uhorskí králi, umožnili v 15. a 16. storočí ich ekonomický rozkvet a vytvorili tak silnú obchodnú konkurenciu nielen pre najbližších susedov Kežmarok a Levoču, ale aj pre východoslovenské mestá. Poľskí panovníci sa dokonca v sporoch medzi poľskými a zálohovanými mestami často prikláňali práve na stranu spišských miest.²⁰ Obyvatelia Kežmarku ako pomerne vážny problém pociťovali obeh poľskej meny vo svojom meste a preto sa roku 1511 obrátili na Hedvigu so žiadosťou o zrušenie jej obehu.²¹ Tá sa k ich žiadosti postavila kladne a podporila ju, nevieme však, do akej miery boli následne Kežmarčania pri odstraňovaní poľskej meny vo svojom meste úspešní. Pravdepodobne ale išlo, ako viackrát predtým aj potom, o jeden z mnohých, nie veľmi úspešných pokusov.

Riešenie rozličných sporov patrilo medzi najčastejšie činnosti zemepána, a najmä opakujúce sa hraničné spory neboli medzi stredovekými mestami ničím výnimočným. Inak tomu nebolo

17 18. 04. 1520. MOL, DF 281543.

18 18. 04. 1520. MOL, DF 281543; 22. 03. 1521. MOL, DF 281545.

19 O rode Warkoč píše WAGNER, Carolus (ed.). *Analecta Scepusii Sacri et Profani*. Pars IV. Posonii et Cassoviae: Sumptibus Joannis Michaelis Landerer, 1778, s. 209-219.

Nápis na náhrobku Krištofa Warkoča: „*Hic est sepultus strenuus Miles Nobilissimus Dominus Christophorus Warkocz de Nobschucz, Capitaneus Castris et Civitatis Kezmark, qui obiit IX. die Mensis Februar. Anno Domini MDXX.*“ A jeho manželky: „*Honestae Dominae Katharinae, Filiae Thomae Tharcii, olim Domini Christophori Warkocz uxoris sepultura, cujus anima Deo vivat. Obiit Cracoviae feria IV. ante D. Antonii festum, Anno MDXII.*“ WAGNER, *Analecta Scepusii* II, ref. 2, s. 343-344.

²⁰ SUCHÝ, Michal. Spišské mestá v poľskom zálohu. In MARSINA, Richard et al. (ed.). *Spišské mestá v stredoveku*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 55-84.

Pozri tiež BARÁTHOVÁ, Nora. Vzťah obyvateľov Kežmarku k Poľsku. In GŁADKIEWICZ, Ryszard – HOMZA, Martin (ed.). *Terra Scepusiensis: Stav bádania o dejinách Spiša*. Levoča: Kláštorisko n.o.; Wrocław: Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych Uniwersytetu Wrocławskiego, 2003, s. 545-551.

21 13. 03. 1511. MOL, DF 281679.

ani v Kežmarku, ktorý začiatkom 16. storočia viedol územný spor so susednou Spišskou Belou. Predmetom sporu sa stal chotár Rakúsy a keďže Spišská Belá bola súčasťou Provincie 13 spišských miest, vznikol z toho doslova medzinárodný spor. Roku 1509 sa Hedviga zaoberala sťažnosťou kapitána Podolínca, že kežmarskí poddaní rúbali v lese Rakús pri Belej drevo a prikázala im, aby tak už nečinili.²² O tri roky neskôr vyslal poľský kráľ Žigmund, vtedy už jej zať, na vyriešenie sporu komisiu, ktorú ale Kežmarčania ignorovali. Obyvatelia oboch miest zobrali záležitosť do vlastných rúk a na oplátku zase Beľania, napriek zákazu poľského kráľa, vyrúbali časť lesa medzi Belou a Kežmarkom. Hedviga intervenovala v prospech Kežmarku, zároveň ale vyzvala Kežmarčanov, aby sa zdržali akýchkoľvek nepriateľských krokov.²³ I tento prípad, okrem mnohých ďalších, ktoré bola nútená riešiť, dokladá jej snahu riešiť a urovnávať spory pokojnou cestou a tiež to, že jej osud svojich poddaných nebol úplne ľahostajný.

Okrem problémov, ktoré so sebou prinášala existencia zálohovaných miest, sa fenoménom stal najmä niekoľko desaťročí trvajúci konflikt medzi Levočou a Kežmarkom. Spor iniciovalo dôležité stredoveké právo skladu, ktoré vlastnila Levoča, ale nie Kežmarok, aj keď jeho geografická poloha voči Poľsku bola výhodnejšia. Vpád husitov roku 1433 do Kežmarku (pri ktorom si okrem koristi zobrali ako rukojemníkov aj kežmarských senátorov a spišského prepošta) mesto využilo, oznámilo panovníkovi zničenie mestských privilégií a žiadalo ich opätovné potvrdenie. Medzi privilégiá si však Kežmarčania vsunuli aj právo skladu.²⁴ Žigmund roku 1435 potvrdil privilégiá Kežmarku aj s právom skladu, bolo však obmedzené len na ľahké vozy. Aj tým ale Kežmarok získal, keďže na nich sa smeli prevážať aj kovy ako meď, olovo, železo a oceľ.²⁵ Privilégiá Kežmarku sa ďalej rozširovali, v roku 1438 mu Albrecht Habsburský udelil právo meča.²⁶ Po smrti Albrechta bol Kežmarok istý čas verný jeho vdove Alžbete, potom ale prešiel na stranu Vladislava. Oplatilo sa, novozvolený kráľ odmenil obyvateľov Kežmarku za vernosť oslobodením od platenia mýta na území celého Poľska.²⁷ V roku 1463 udelil Matej Korvín Kežmarku právo používať erb a červený vosk na pečatenie.²⁸ Ďalším významným hospodárskym privilégiom bolo už spomenuté oslobodenie Kežmarku od platenia tridsiatku na území Uhorska v roku 1464. Levoča, ktorá s nevôľou sledovala tento hospodársky vzostup Kežmarku, sa uchýlila aj k nekalým konkurenčným praktikám, keď viackrát presviedčala obchodníkov, že v Kežmarku im tovar zhabú, aby tam

22 02. 02. 1509. MOL, DF 281520.

23 KOLLÁROVÁ, Zuzana et al. *Spišská Belá*. Prešov : Universum, 2006, s. 78.

24 Spor o právo skladu sa ťiahol až do pol. 16. storočia. V roku 1544 bolo Kežmarku nariadené večné mlčanie a mesto o toto právo definitívne prišlo v roku 1558, kedy bolo prisúdené jedine Levoči. Podrobne sa konfliktom zaoberá BARÁTHOVÁ, Nora. Spory Kežmarku s Levočou. In NOVOTNÁ, Mária (ed.). *Pohľady do minulosti*. Levoča : Spišské múzeum v Levoči a Kultúrne a informačné centrum v Levoči, 2001, s. 39-57.

25 WAGNER, ref. 5, s. 55-57.

26 BARÁTHOVÁ, ref. 24, s. 43.

27 WAGNER, ref. 5, s. 58.

28 WAGNER, ref. 5, s. 66-68.

nechodili a predávali len v Levoči.²⁹

Konflikt, ktorý pôvodne vznikol z hospodárskej konkurencie a súperenia dvoch slobodných kráľovských miest sa tak v priebehu rokov zmenil na hlboký vzájomný antagonizmus ich obyvateľov. Roku 1517 Kežmarčania podozrievali z podpaľačstva istú Levočanku Eufémiu a opakovane ju kruto mučili, napriek jej proklamovanej nevine. O jej záchranu sa Levočania pokúšali u Hedvigy Tešínskej a dosiahli, že Kežmarčanom nariadila, aby spor ukončili a s Levočanmi zachovávali mier, svornosť a dobré susedské vzťahy.³⁰ Vzájomná nevraživosť vyvrcholila v násilnostiach obyvateľov oboch miest počas bojov medzi Jánom Zápoľským a Ferdinandom Habsburským po roku 1526. Vzťahy medzi Levočou a Kežmarkom v tomto období azda najvýstižnejšie vystihuje poznámka levočského richtára Konráda Sperfogla, ktorý si roku 1530, keď Kežmarok opäť prešiel na Zápoľského stranu, do svojej kroniky poznamenal, že Kežmarčania boli odjakživa pyšní, spupní, namyslení, málo rozumní, nemilosrdní a ľstiví.³¹

Smrť Hedvigy Tešínskej roku 1521 a veľký požiar, ktorý zasiahol Kežmarok v tom istom roku, akoby predznamenal nasledujúce nepokojné obdobia. Mesto prevzal jej syn Ján Zápoľský, ale jeho prioritou, ktorej sa muselo podriaďovať všetko ostatné, bol mocenský boj s Ferdinandom Habsburským o uhorský trón. Z Kežmarku, rovnako ako z ďalších jeho majetkov, sa tak stal predovšetkým vhodný objekt na obdarovanie a zaviazanie si svojich prívržencov. Roku 1527 daroval mesto aj s hradom Františkovi Baťánovi (Batthyány) a po jeho zrade o rok neskôr poľskému šľachticovi a diplomatovi Hieronymovi Laskymu.³²

Ján Zápoľský tým definitívne a uzavrel etapu pôsobenia rodiny Zápoľských v Kežmarku. Spôsob, akým to urobil, zapadal síce do kontextu jeho vtedajšej situácie a z tohto pohľadu sa mohol javiť ako nevyhnutný, ale ktovie, čo by na to povedali jeho predchodcovia. Počas predchádzajúcich šesťdesiatich rokov Kežmarok ekonomicky rástol a nebol zbytočne zaťažovaný ani vyčerpávaný daňami. Relatívne stabilné obdobie od 60. rokov 15. storočia prinieslo Kežmarku rozvoj obchodu a vznik prvých cechov, vďaka čomu sa rozvinula aj intenzívna stavebná činnosť. Mesto malo v tomto období zhruba 2000 obyvateľov a pri jeho porovnávaní s východoslovenskými mestami Bardejovom a Prešovom sa zistilo, že kým v týchto mestách predovšetkým v prvej pol. 16. storočia prišlo k schudobneniu jeho obyvateľov, v Kežmarku podobný jav nenastal. V Kežmarku pôsobilo tiež viac remeselníkov

²⁹ BARÁTHOVÁ, ref. 24, s. 45.

³⁰ 3. 10. 1517. MOL, DF 281536. O prípade píše Konrád Sperfogel in Wagner, *Analecta Scepussii* II, ref. 2, s. 137-139.

³¹ BAL, Jeromos - FÖRSTER, Jenő - KAUFFMANN, Aurél (ed.). *Hain Gáspár lőcsei krónikája*. Lőcse : Reiss J., 1910–1913, s. 18.

³² Okrem Kežmarku daroval Ján Zápoľský Laskymu aj Spišský hrad, Richnavu a Gelnicu. O tom, ako málo už pre Zápoľského znamenal rodový majetok, svedčí aj to, že Laskymu daroval aj hodnosť dedičného spišského župana. WAGNER, ref. 5, s. 36-39.

ako v týchto mestách, boli majetnejší a pôdu tu tiež vlastnilo viac daňovníkov.³³

Nemáme zmienky ani o vzniku nepokojov v meste či o výraznom porušovaní práv. Naopak, zo strany zemepánov vidieť úsilie pomôcť mestu napr. po požiaroch, či zastávanie sa svojich obyvateľov pri riešení rôznych sporov. Prosperujúce mesto bolo koniec-koncov aj otázkou prestíže rodu, zapadalo do jej propagácie vo všetkých oblastiach – či už politickej, ekonomickej, alebo kultúrnej. Keď roku 1472 Imrich Zápoľský písal Kežmarčanom, aby sa pripravili na obranu mesta, ubezpečil ich, že spomedzi všetkých svojich poddaných prechováva mimoriadnu náklonnosť práve k nim.³⁴ Špecifický vzťah Zápoľských k Spišu, ktorý môžeme nazvať aj akousi ich “výkladnou skriňou” podčiarkuje nakoniec skutočnosť, že si ho zvolili aj za miesto svojho posledného odpočinku.

³³ GÁCSOVÁ, Alžbeta. Spoločenská štruktúra Kežmarku v 15. a v prvej polovici 16. storočia. In *Historický časopis*, 1971, roč. 19, č. 3, s. 357-383. Pozri tiež Gácsová, Alžbeta. Niektoré aspekty počtu a majetnosti obyvateľov východoslovenských miest v stredoveku. In MARSINA, Richard et al. (ed.). *Spišské mestá v stredoveku*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, s. 45-54. ROZLOŽNÍKOVÁ, Virgínia. Tridsiatkový register mesta Kežmarku z rokov 1480 – 1498 : K slovensko-poľským obchodným stykom. In *Slovenská archivistika*, 1977, roč. 12, č. 2, s. 67-94.

³⁴ WAGNER, ref. 5, s. 68-69.